

La recuperació de l'hebreu

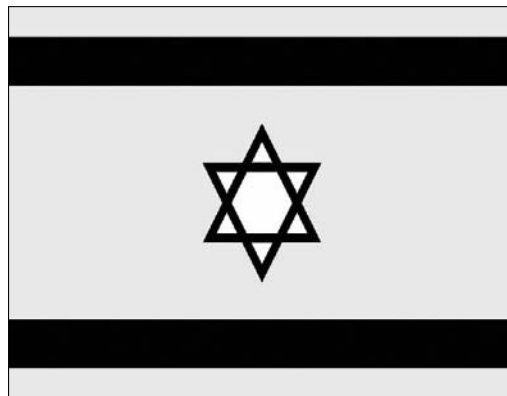
El somni i la voluntat d'una nació

NOEMÍ PARÍS <www.israel-sheli.info>

«Si ho voleu,
no serà una llegenda.»

Theodor Herzl

Aquesta cèlebre declaració «**Si ho voleu, no serà una llegenda.**» la va pronunciar Theodor Herzl¹ l'any 1897. Considerat el fundador del Sionisme polític, Herzl feia referència a l'establiment d'un estat jueu en un futur no gaire llunyà. Així en el seu opuscle titulat *Der Judenstaat* (*L'Estat jueu*), afirmava:

... Potser d'aquí a cinc anys, sens dubte d'aquí a cinquanta anys, l'Estat jueu serà una realitat. L'Estat jueu és una necessitat universal i, consegüentment, naixerà.

Eren molts, però, els qui veien Herzl com un profeta visionari, un garlaire il·luminat que somiava una utopia impossible. Conscient d'aquests recels, ja en el pròleg de la primera edició de *Der Judenstaat*, publicat en 1896, es defensava dels qui el farien objecte de riota, argumentant que aquesta era l'única resposta possible a l'assimilació i a la situació de menyspreu i persecució en què sempre s'havien trobat els jueus de la diàspora².

Però si eren molts els qui consideraven que la creació d'un futur estat jueu era una utopia irrealitzable, encara eren més els qui no s'haurien imaginat mai que la llengua d'aquest estat seria justament l'hebreu. Ni Herzl mateix no podia imaginar-s'ho. En el ter-

cer capítol del seu opuscle fa referència a la qüestió de la llengua i diu:

Hem de parlar hebreu entre nosaltres? Qui de nosaltres sap prou hebreu per a demanar un bitllet de tren? No hi ha ningú que ho sàpiga fer.

Herzl no s'equivocava: no hi havia ningú enlloc del món que fos capaç de demanar un bitllet de tren en hebreu.

D'una manera anàloga al que havia passat amb el llatí, l'hebreu havia esdevingut una llengua culta, reclosa en els àmbits de la litúrgia i l'estudi, i que ben pocs, tret de religiosos i intel·lectuals, podien comprendre. Era una llengua diguem-ne «fossilitzada»; no dic pas una llengua morta. Tot i no ser una llengua viva, ja que no satisfia les necessitats de comunicació immediata de la població, com a llengua escrita i d'erudició, no va deixar mai d'evolucionar, adaptant-se necessàriament a les exigències dels intel·lectuals que la utilitzaven durant prop de 2.000 anys de diàspora. Forçosament havia de ser així, ja que els gairebé 8.000 mots continguts en la Bíblia eren insuficients per a escriure un tractat de medicina o un text legal, posem per cas.

Ens trobem, doncs, davant una situació de diglòssia, en què el mitjà

d'expressió oral dels jueus de les diferents comunitats d'arreu del món no era l'hebreu, sinó la llengua del país on vivien i, sovint, les parles jueves que es van desenvolupar en establir-se els jueus en comunitats tancades, alienes culturalment i físicament al món exterior. Així va passar, per exemple, amb el jiddisch, una llengua de base germànica amb forta influència de l'hebreu i de les llengües eslaves; o amb el judeocatalà i el judeocastellà, dialectes del català i del castellà, respectivament, que, com el jiddisch, usaven l'alefat³ en l'escriptura.

Nosaltres també tenim una llengua: L'Haskalà i els inicis del renaixement

Els orígens de la recuperació de la llengua hebrea com a llengua oral caldria buscar-los en l'anomenat moviment de l'Haskalà, dit també Il·luminisme jueu o Il·lustració jueva, moviment que va sorgir entre els intel·lectuals jueus de l'Europa Oriental a les darreries del segle XVIII, paral·lelament al procés d'emancipació social i política que es produí en els països europeus d'aquella època.

Aquesta emancipació, social, política i també cultural va suposar per als

1. Theodor Herzl (1860-1904): Fill d'una família jueva acomodada, va néixer a Budapest l'any 1860. Doctor en lleis per la Universitat de Viena, estadista, periodista i escriptor, és conegut sobretot per la seva obra *L'Estat jueu*, un opuscle on analitzava les raons per les quals calia crear un estat jueu, estudiava la seva viabilitat i assentava les bases que haurien de regir aquest futur estat.

2. Diàspora: Aplicat als jueus, es refereix a l'exili i dispersió d'aquest poble fora de la terra d'Israel arran de les successives deportacions i la destrucció de Jerusalem l'any 70 dC. Aquest terme s'empra també actualment per a referir-se a les diverses comunitats jueves establertes fora d'Israel.

3. Alefat: Sistema d'escriptura o abecedari hebreu, que comprèn vint-i-dues lletres.

jueus i per al judaisme l'obertura al món exterior i el renaixement a la cultura profana, en detriment de la tradició i la reclusió dins la pròpia comunitat. Si fins aleshores l'educació jueva havia estat limitada a les ensenyances rabíniques, ara que els jueus tenien l'oportunitat de conèixer el món exterior, hi volien prendre part.

I de la mateixa manera que a Europa hi va haver un ressorgiment del sentiment nacionalista i, amb això, un impuls i una revalorització de les llengües col·loquials autòctones, també els *maskilim* o il·lustrats de l'Haskalà es van proposar de convertir l'hebreu en una llengua viva, parlada i apta per a tots els àmbits de la comunicació escrita i oral. En definitiva, volien fer palès que, com qualsevol altra nació europea, també el poble jueu tenia una terra i una llengua que li eren pròpies. D'aquesta manera l'Haskalà preparava l'adveniment del Sionisme i condicionava el terreny per al renaixement de l'hebreu en la vida diària.

L'afany, però, de puresa lingüística dels intel·lectuals de l'Haskalà, que consideraven contaminades totes les manifestacions de l'hebreu posteriors a la Bíblia, i el seu rebuig envers totes les influències de les llengües estrangeres que durant aquests mil·lennis havien influenciat l'hebreu, va significar la fi d'aquest moviment, que es va saber incapaç de respondre a les necessitats de comunicació i d'expressió del pensament de l'home modern.

Certament, ¿com es podien trobar en una llengua tan arcaica com és l'hebreu de la Bíblia paraules com ara *telèfon*, *bombeta*, *esport*, *universitat*...? ¿I com, encara amb més dificultat, es podrien trobar termes abstractes, filosòfics o científics?

La fàbrica de paraules d'Eliezer Ben Yehuda

Així mateix ho va entendre Eliezer Ben Yehuda, nascut l'any 1858 a Luzhky (Lituània), i considerat el pare de l'hebreu modern. Segons Ben Yehuda, si es volia fer de l'hebreu una llengua viva, calia que aquesta fos una amalgama de tots els termes hebreus i d'altres elements que s'havien anat incorporant a les fonts jueves de tots els estadis anteriors de la llengua, bíblics i postbíblics. I no sols això, sinó que

Eliezer Ben Yehuda amb la seva muller, any 1912

també seria necessària la incorporació de termes manllevats d'altres llengües, prioritàriament semítiques però també europees.

Fill d'una família jueva tradicional i religiosa, ja de jovenet, Eliezer Ben Yehuda esdevingué un adepte de la cultura laica. L'any 1878 va anar-se'n a París per estudiar Medicina; allà, arran de la coneixença amb altres pensadors jueus exiliats de l'Europa de l'Est, va prendre consciència de la realitat nacional jueva. Al cap de poc temps va escriure un article amb el qual hom considera que s'inicià una nova fase en la història de la llengua. Ben Yehuda envià l'article al setmanari *HaMaguid*⁴, però l'hi van retornar dient que no era digne de ser imprès. El va

enviar a Peretz Smolenskin, director de la publicació mensual vienesa *HaShahar*, que predicava la instrucció en hebreu i el renaixement nacional jueu. Smolenskin accedí a publicar l'article, amb la condició que canviés el títol original, *Una qüestió candent*, per *Una qüestió important* i que hi introduís un comentari de l'editor esmentant les reserves que tenia respecte del que exposava en aquest escrit.

El fet és que l'article fou publicat i Ben Yehuda va poder fer pública la seva teoria, segons la qual, com ell afirmava, si hom volia salvar el poble jueu i tornar-li la dignitat, calia *salvar la literatura hebrea* primerament. És a dir, la literatura i la llengua hebrees eren per a Ben Yehuda les claus per a garantir la iden-

4. HaMaguid: Fundat a Lyck, Prússia, en 1856, va ser el primer setmanari editat en llengua hebrea.

Portada d'una edició de l'any 1868 del diari HaShahar

titat nacional jueva. No admetia de cap manera el bilingüisme, i considerava que no es podia tolerar l'ús simultani de diferents llengües en diversos àmbits de la vida. Si la nació jueva havia de tenir una llengua, aquesta havia de ser la llengua hebrea i cap altra. Així s'expressava Ben Yehuda:

Tenim un idioma amb el qual podem escriure tot el que vulguem i fins parlar, si ho desitgem.

Les seves teories, però, no van ser gaire acceptades. Recordem, per exemple, que Theodor Herzl havia desestimat la possibilitat de fer de l'hebreu la llengua del futur Estat jueu i que havia proposat la idea d'un federalisme lingüístic semblant al de Suïssa, en el qual cadascú conservaria la llengua materna del país de procedència i on la llengua dominant s'imposaria d'una manera natural.

Curiosament i de la mateixa manera en què Herzl havia estat titllat de visionari pel seu ideal sionista, les idees de Ben Yehuda sobre el renaixement de la llengua hebrea foren considerades també una esperança utòpica irrealit-

zable, un «desig pietós», en paraules de l'escriptor Yehiel Michael Pines⁵.

Ell, però, va desatendre totes les crítiques i, fidel als seus ideals, en 1881 s'instal·là a Jerusalem, on pogué comprovar que els jueus que hi vivien, originaris principalment de l'Europa de l'Est i de l'Europa Central, malgrat que ocasionalment i per temes molt limitats ja empraven l'hebreu com a llengua franca, l'ús d'aquesta era molt lluny d'ésser generalitzat. De cap manera hom no podia considerar l'hebreu com una llengua apta per a ser utilitzada en la vida diària, en què el mitjà d'expressió oral habitual era la llengua materna que cada comunitat havia dut del seu país d'origen.

La tasca que Ben Yehuda s'havia imposat exigia molt més que això: l'hebreu havia d'esdevenir la llengua única d'aquesta comunitat, i el seu ús s'havia d'estendre a tots els àmbits i facetes de la vida quotidiana, incloent-hi l'àmbit familiar⁶, cosa que resultava incomprendible per a la majoria dels seus coetanis, quan encara no hi havia cap nadiu en llengua hebrea.

La gran idea de Ben Yehuda per a dur a terme el seu propòsit va ser introduir l'hebreu com a llengua d'ensenyança a les escoles. Si fins aleshores l'hebreu s'havia estudiat com una assignatura més i la instrucció s'havia fet en la llengua materna dels estudiants, ara Ben Yehuda proposava l'ensenyament de l'hebreu en hebreu.

En aquella època van arribar nombrosos immigrants en el que avui es coneix com a primera *alià*⁷. Molts d'aquests pioners, originaris majoritàriament de Rússia i d'altres països de l'Europa Oriental, duïen amb ells una pesada càrrega ideològica i una ferma consciència nacional que els va fer prendre amb gran entusiasme la idea de l'adopció de la llengua hebrea. Això féu

possible que ja en 1890, en totes les escoles de les colònies de Galilea s'ensenyés l'hebreu en hebreu, malgrat les mancances i dificultats de tota mena: lingüístiques, morfològiques, sintàctiques, fonològiques, però també per manca de materials didàctics i llibres, d'un professorat expert en l'ensenyança de l'hebreu modern i, sobretot, d'un vocabulari bàsic, no ja per a impartir una classe de llengua hebrea, sinó per a mantenir la conversa quotidiana més banal.

Ben Yehuda mateix exercí com a professor d'hebreu a l'escola de l'*Alliance Israélite Universelle* de Jerusalem, fins que ho va haver de deixar a causa de la tuberculosi que patia feia anys. Des d'aleshores es dedicà a la publicació de la seva revista, i en 1903 va editar un diccionari breu per a començar, a partir de 1908, el que seria la seva gran obra, el gran diccionari *Thesaurus Totius Hebraicitatis*, acabat pòstumament l'any 1958.

El *Thesaurus* recollia totes les paraules contingudes en la Bíblia, però també totes aquelles altres paraules hebrees que els *maskilim* de l'Haskalà havien rebutjat de les fonts jueves posteriors, com ara *Talmud*⁸ o *Mixnà*⁹. Es tractava d'un diccionari complet de la llengua hebrea antiga i moderna, i, per tant, tal com havia cregut necessari Ben Yehuda, s'hi van introduir manllevats d'altres llengües, semítiques i no semítiques, clàssiques i modernes, tots convenientment hebraïtzats. Però també abastava –i aquesta fou probablement la seva tasca fonamental– un bon nombre de paraules de nova creació forjades per ell mateix, juntament amb el *Va'ad Halashon ha-ivrit*, el Comitè de la Llengua Hebrea creat per Ben Yehuda en 1840.

Paraules d'ús tan freqüent i quotidià com *maguebet* (tovallola), *iton* (diari), *milon* (diccionari) o *shaon* (rellotge), són alguns exemples d'aquests mots inventats per Ben Yehuda, que no existien anteriorment. En parlar del seu laboratori lingüístic, la gent es referia sarcàstic-

5. Yehiel Michal Pines (1843-1913): Escriptor hebreu nascut a Ruzhany, Bielorrússia. Malgrat les seves declaracions primeres, acabà esdevenint un dels més grans col·laboradors de Ben Yehuda en el seu projecte de recuperació de la llengua hebrea.

6. Sobre l'ús de la llengua hebrea en l'àmbit familiar, és ja considerat una anècdota el fet que Ben Yehuda, des del primer dia del naixement del seu fill (Jerusalem, 1882) va parlar a aquest en hebreu. Es diu que la seva llar era l'única on es parlava hebreu i el seu fill el primer nadiu en aquesta llengua després de dos mil·lennis.

7. Alià: Paraula hebrea utilitzada específicament per a referir-se a la immigració de jueus a Palestina i, encara avui, a Israel.

8. Talmud: Redactat entre els segles III i V aC, el Talmud és la compilació de la llei oral i constitueix, juntament amb la Torà o cinc llibres de Moisès, l'obra capital del judaisme.

9. Mixnà: Recull de lleis i normes jurídiques compilades pels erudits entre els segles I i III dC.

ט tet (t)	ה het (h) j espanyola	ז zain (z)	ו vau (v) fricativa	ה he (h) aspirada	ד dàlet (d)	ג guímel (g,gu)	ב bet (b,v)	א àlef (muda)
ס sàmec (s,ss)	ן nun (n final)	נ nun (n)	מ mem (m final)	מ mem (m)	ל làmed (l)	כ caf (kh final) j espanyola	כ caf (k,kh)	י iod (y)
ת tau (t)	ש xin/sin (x,ix,s,ss)	ר reix (t)	ק qof (q)	ץ tsade (ts final)	צ tsade (ts)	ף pe (f final)	פ pe (p,f)	ע ain (muda)

Alfabet i transcripció simplificada de l'hebreu modern

ticament però amb tota la raó a la «fàbrica de paraules de Ben Yehuda».

Amb el temps, però, molts d'aquests neologismes van caure en desús en favor d'altres termes que, d'una manera natural i espontània, gaudiren de la preferència dels parlants.

Les successives onades d'immigrants procedents dels països més diversos, no solament d'Europa sinó també de l'Àfrica i l'Àsia, van marcar el camí que seguiria la llengua; però, sobretot, van ser els descendents d'aquestes primeres generacions d'immigrants els primers parlants nadius en llengua hebrea; aquests farien de l'hebreu una llengua viva, fresca i natural.

Amb l'inici del Mandat Britànic de Palestina (1918-1948) i, concretament en 1922, any de la mort de Ben Yehuda, va iniciar-se una nova etapa, en rebre l'hebreu l'estatus de llengua oficial del país, juntament amb l'anglès i l'àrab. Això propicià la creació de diverses institucions culturals, com ara la Universitat Hebrea de Jerusalem, i l'edició de nombroses publicacions de tota classe, que van estendre l'ús i el coneixement de la llengua i, en conseqüència, van fer créixer el nombre de parlants.

A Israel es parla hebreu

La consolidació definitiva no es produí, però, fins a 1948, amb la creació

de l'Estat d'Israel. Si els primers immigrants s'havien plantejat l'aprenentatge de la llengua com un ideal, ara parlar hebreu havia esdevingut un requeriment indispensable per a la plena integració en aquesta nova societat.

A partir d'aquell moment la llengua anà desenvolupant les peculiaritats pròpies de tota llengua viva, creant diversos registres més o menys cultes per a les situacions més diverses, rebutjant certs elements i prenent i estenent l'ús d'altres; tot plegat en una situació de canvi i adaptació continuus que l'han allunyada progressivament no sols de la llengua de la Bíblia, sinó també de la de Ben Yehuda i de les primeres generacions de parlants.

L'hebreu ja no és una llengua exclusiva d'erudició a l'abast d'alguns estudiosos, sinó que ha esdevingut la llengua col·loquial i vernacle dels israelians de tots els estatus, edats i procedències, capaç d'expressar tot allò que hom vulgui imaginar i exigir de les maneres més diverses.

Avui a Israel es parla hebreu, i aquest és present arreu sense competència: a les escoles i universitats, als mercats, a internet, en tots els mitjans de comunicació. La gent parlen hebreu a casa, i al carrer, i hi ha, com havia profetitzat Ben Yehuda, una vasta literatura¹⁰ en llengua hebrea.

Podem afirmar amb absoluta certesa que avui dia la llengua hebrea es troba en una situació plenament normalitzada, apta per a expressar qualsevol cosa i tan rica com qualsevol altra llengua de qualsevol altra comunitat. Tant és així, que es diu que amb l'establiment de l'Estat d'Israel s'ha format un nou tipus de jueu per a qui la tradició religiosa i la fe, que havien estat les claus de la identitat jueva en la diàspora, han passat a un segon terme en un individu que, per sobre de tot, afirma la seva pertinença a una nació en base a una terra i a una llengua compartides. En totes les escoles i comunitats jueves l'aprenentatge de l'hebreu modern ha esdevingut un assumpte prioritari, mentre s'editen nombroses publicacions dedicades específicament a l'ensenyament de la llengua en la diàspora.

La recuperació de l'hebreu és sens dubte un fenomen únic, que ha estat possible gràcies només a la ferma voluntat i a l'esforç d'aquella gent que es proposaren d'adoptar aquesta llengua com a llengua nacional, pròpia i única, i gràcies als quals van néixer les primeres generacions de nadius en llengua hebrea.

Altrament, res d'això no hauria estat possible i tot plegat hauria romàs en un somni impossible i tal vegada oblidat. ♦

10. Entre els exponents de la literatura hebrea moderna, cal esmentar Joseph Shmuel Agnon (1888-1970, guardonat amb el Premi Nobel de Literatura en 1966, i el poeta Hayyim Nahman Bialik (1873-1934). L'obra de tots dos ha influenciat moltíssim la llengua hebrea moderna. (Podeu obtenir informació completa sobre la literatura hebrea moderna en la pàgina web de l'Institut per a la Traducció de la Literatura Hebrea: <http://www.ithl.org.il>).